

Առաջին նիստին մէջ Ուսումնա-
կան խորհուրդը իւր գիւտերն հետեւ-
եալ կերպով կողմէյ գաղտնի քուէ-
արկութեամբ : Ա՛րժ . Ս'կրտիչ վար-
դապետը՝ Ատենապետ . եւ Ա՛րժ .
Բարգոյնիմէսս վարդապետը՝ Ատենա-
դպիր ընտրուեցան :

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՄԱՐԴԱՐ ԶԱՔԱՐԻԱ ԳԵՂԱՄԵԱՆ

(Տես թիւ 7. էրես 106.)

Պատկառելի էֆէնտին , որ իւր
կարծեացը մէջ՝ զոր ունէր խոջենցին
տաղանդներուն վերայ , չէր սխալած .
հարցուց անոր ազգն ու երկիրը , և
թէ Պօլիս ի՞նչ գործքով կը զբաղի ,
ի՞նչ է իւր արհեստը : Գեղամեանը
բոլոր այս հարցմանս պատասխանը
այնպիսի լեզուով կը խօսէր , և իւր
տաճկերէն ոճոյն մէջ այնպիսի փափ-
կութիւն եւ ընտիր եւ ուսումնական
յատկութիւններ կը գործածէր , ու
բոլ վերայ էֆէնտին արմենալով հար-
ցուց , թէ տաճկերէն գրականու-
թիւնը ո՞ր սորված էր : Օգտարիայի
որդւոյն տուած պատասխաններէն
խիտ գոհ ըլլալով էֆէնտին , սկսաւ
իւր հարցմանց տեսութիւնը փոխե-
լով կրօնական կերպարանք մի տալ
անոնց . քանզի երթալով իւր վստա-
հութիւնը կ'աւելնայր պարոն Սար-
գարին վերայ , որու բնաձիր հան-
ճարն ու տաղանդը տեսնելով և կը-
ռահելով թէ օտար լեզուի գրակա-
նութեանը մէջ այնքան հմուտութիւն
ստացող ուսումնական մի , հարկաւ
իւր կրօնքին և հաւատալեացը մէջ
կատարեալ տեղեկութիւն ունեցած
պիտի ըլլայ , հակառակ ներկայ ժա-
մանակիս ուսումնասէր երիտասար-

դաց՝ որոնք միայն իրենց լեզուախօ-
սութեամբը կը պարծին առանց հիմ-
նական տեղեկութիւն ունենալու ի-
րենց կրօնքին վերայ : Հարցուց է-
ֆէնտին Գեղամեանին իւր ցած ու
մեղմ արտասանութեամբը .

— Կ'ուզեմքեզ հարցում մի ընել ,
և կը խնդրեմ որ իմ տարակոյսս լու-
ծես : Դուք քրիստոնեայքդ ի՞նչ ըսել
կ'ուզէք երեք անձնաւորութիւն (Աթ-
նոյ - Էլա -) տալով մի Աստուածու-
թեան :

Գեղամեանը չչիտթեցաւ այս ա-
նակնկալ հարցմանս վերայ , սակայն
զգաց թէ սրբան ծանր խնդիր էր այն՝
նկատմամբ ժամանակին և առաջար-
կող անձին , որու ո՛վ ըլլալը դեռ ի-
րեն յայտնի չէր : Ուստի փութացաւ
քաղաքով սրութեամբ և խոնարհու-
թեամբ պատասխանել :

— Տէր , ես աշխարհական անձ մի
ըլլալով , այդպիսի կրօնական խնդիր-
ներու վերայ տեղեկութիւն չունիմ :

Իմացաւ էֆէնտին որ գիտնական
Հայը խոյս տալ կ'ուզէր կրօնական
խնդրոյ մէջ շաղուելէն , ոչ առ տգի-
տութեան՝ այլ խոնարհութեան :

— Չեմ հաւատար , կրկնեց էֆէն-
տին , որ դու Հայ ըլլալով , և մեր
լեզուին ու գրականութեանը այդ-
քան խորին հմուտութիւն ունենալով ,
քու լեզուիդ և կրօնքիդ անտեղեակ
գտնուիս . այդ անկարելի բան է : Կը
խնդրեմ ուրեմն , քու գիտութեանդ
չափուն համեմատ բան մի խօսիս ,
իմ տարակոյսս լուծես , որպէս զի իմ
ստատիկ բաղձանքս լեցուի :

Երբ տեսաւ Գեղամեանը որ ան-
կարելի պիտի ըլլայ անոր թախան-
ձանքը զանց ընել , միանգամայն եւ
պարտաւորութիւն համարելով չք-
ծածկել Աստուծոյ խօսքը , այլ եւ ի
վերայ տանեաց եւս քարոզել , եթէ

հարկը ստիպէ, այսպէս սկսաւ պատասխանել:

— Ամեն եղելութիւն եւ գոյութիւն երեք սեռի կը բաժնուի. այսինքն հանքային, բուսական եւ շնչաւոր. և ասոնք ամենքն ալ կարօտ ու ենթակայ են երեք մեծ զօրութիւններու, որ են գոյութիւն, ըզգացումն կամ գիտութիւն, և կամք: Եւ ձեռքը քթախոտի տուփ մի ըլլալով, կը հարցընէ անոր, թէ Այս հանքայինին մէջ գոյութիւն կայ: Պատասխանեց էֆէնտին. — Այո՛ կայ: — Օգտցումն և կամք կայ: — Ոչ: Դարձեալ հոն գտնուած ծառը կը ցուցընէ անոր, ու կ'ըսէ. — Այս ծառին մէջ գոյութիւն և զգացումն կայ: Կը պատասխանէ. — Այո՛: — Կամք կայ: — Ոչ: Կը հարցընէ դարձեալ. — Շնչաւորներուն մէջ, մանաւանդ մարդոյս՝ որ ամեն շնչաւոր արարածոց կատարեալն է, այս՝ երեք յատկութիւնները, գոյութիւն, ըզգացումն եւ կամք ամբողջ կա՞ն: — Այո: — Ուրեմն, կը յարէ, յայտնի կ'երեւի ասոնցմէ որ այլ է գոյութիւն,

այլ է զգացում, եւ այլ է կամք: Այնպէս որ գոյութիւնը՝ զգացում և կամք չէ. զգացումը՝ գոյութիւն ու կամք չէ, նոյնպէս և ոչ կամքը գոյութիւն ու զգացում է: Այլ երեք յատկացեալ կամ զանազանեալ զօրութիւններ են, որոնք մարդոյս հոգւոյն մէջ միաւորուած են լրութեամբ, որ մէկ հոգի է, և ոչ երեք: Իայց երեք զանազանեալ զօրութիւններ կան անոր միութեանը մէջ անբաժանելի կերպիւ: :

Արդ՝ ամենաբարձրեալ Աստուծոյ միութեանը մէջ այս զանազանեալ երեք զօրութիւնները սրբան աւելի կատարեալ կերպիւ էացեալ են որ է մէկ գոյութիւն անսկիզբն ու անվախճան. մէկ զգացում կամ գիտութիւն անհուն ու անսահման. և մէկ կամք անվտարելի, և առ ամենեւին բացարձակ: Եւ այս երեք ամենամեծ զօրութիւնները այն անբաժանելի միաւորութեամբ աստիճանաւ՝ անթերի կատարելութեամբ կան Աստուծոյ միութեանը մէջ. այսինքն երեք կատարեալ անձինք կը խոստո

ճէմի մասլուգաթ վէ քեայի նաթիւ ճինսէ ատտ օլունուր, եանի՛ մատէնի, նէպաթի վէ հայլանի. պունլար միւհթաճ վէ մաղհար տըրլէր իւջ ազիմ գուվլէթէ, քի անլէր վարլըգ, հիսս՝ եախօտ իլմ, վէ բիզա տըրլէր: Վէ պունլար իսպաթլէր իլէ աշիքեսար կէօրիւնիւր քի, զայրի շէյ տիր վարլըգ, զայրը շէյ տիր հիսս, վէ զայրը շէյ տիր բիզա. ամմա իւջ գուվլէթի միւֆերրիգէ տիրլէր, քի ահէ տիլէթ իւզըէ՝ բուհը վահիտը ինսան տէ մէվճուտ տըրլէր, քի պիր բուհ տըր, իւջ աէյլլտիր. լաքին իւջ միւթէզայիտ գուվլէթ վար քէնտիւ վահէտիէթինտէ պիլա թէֆրիգէ:

Իմտի Հագգթաւլա հազրէթլէրինին վահտանլիյէթինտէ պու իւջ գուվլէթի միւֆերրիգէ շէնտա՞ն թէզէյեիւտ իւզըէ թէքմիլէն մէվճուտ տըր, քի պիր լա եէզալ ու լէմ եէզէլ վարլըգ տըր. պիր հիսս՝ եախօտ իլմ, պի ատտ ու պի զայէ, վէ պիր բիզա լա միւթէնէհի, վէ ճիւմլէյէ ճարի տըր. վէ պու իւջ գուվլէթի մուազզամէ օլ բութպէ ահէտիէթլէ՝ պիլա թէֆրիգէն, պիլ քիւլլիյէ քէմալէթլէ Հագգթաւլանն վահտանլիյէթինտէ մէվճուտ տըրլէր, քի եանի թէքմիլ իւջ ագնում ատտ օլ լունմուշ տըր. վէ հալա պու ճիհէթտէն Ագնումի սէլասէ թապիր օլուն

վանութիւն կամ կը ճանչցուին . վասն որոյ և երեք անձինք կը դաւանին . քըրիստոնէական հաւատոյս մէջ, որպէս զի ժողովրդեան սորվեցընեն և հաւատացուցանեն թէ մէկ Մատուծոյ արարչին յաւիտենականութեան մէջ որ ոչ սկիզբ ունի և ոչ վախճան, երեք ամենազօր կարողութիւն կայ, իրարու համապատիւ եւ համագոյ . ոչ պզտիկ և ոչ մեծ, այլ անսկիզբն և անժամանակ, մի Մատուծ յաւիտենական :

Իայց այս կերպ վարդապետութեամբ հասարակութեան հասկըցընելը խիստ դժուար ըլլալով, և որպէս զի սոյն ճշմարտութենէն ալ չզրկուին ու տգէտ չմնան, այս եղանակաւ քրիստոնէից վարդապետները սահմանադրեցին, թէ մարդկային տեւտութենէ աներեւոյթ եղող միակ Մատուծը Արրորդութիւն է, այսինքն երեք անձինք է : Եւ որպէս զի մարդիկ դիւրաւ կարենան իմանալ, անուն դրուեցաւ անոր՝ Հայր, Որդի և Հոգի սուրբ՝ մի Մատուծ : Հայր՝ այսինքն գոյութիւն կամ եւութիւն . Որդի՝ այսինքն զգացում կամ գիտութիւն . Հոգի՝ այսինքն

կամբ : Վասն զի յայտնի է տէրութեանդ, որ յէութենէ կը ծնի գիտութիւնը կամ զգացումը . գոյութենէ ու գիտութենէ յառաջ կու գայ կամբը . և այս դիտմամբ ըսուեցաւ երեք անձինք, և կամ՝ Հայր, Որդի և Հոգի սուրբ՝ մի Մատուծ : Եւ հաւաստիկ Արրորդութեան խորհուրդը :

Եւս խօսակցութիւնը ըրած ժամանակին հոն գտնուող բոլոր մարդիկը, իրենց խաղերը մէկդի թողլով, յակճիռս կեցած Վեղամեանին երեսն ի վայր մօտիկ կ'ընէին, վասն զի թէ՛ իրենց համար նոր բան մի էր այն, և թէ երեւելի է ֆէնտի մի դիմաց խօսելուն՝ աւելի հետաքրքրութիւնն կը շարժէր . և վերջաբանութեան կը սպասէին՝ թէ ի՞նչպէս պիտի ընդունի արդեօք է ֆէնտին սարուն Սաբաբին աստուածաբանական խնդրոյն վերայ տուած բացատրութիւնը :

« Եւսպիսի խոստովանութիւն եւ հաւատք, ըսաց է ֆէնտին, մենք ալ կը դաւանիմք և կը հաւատամք . եւ ո՛ր որ այդ խոստովանութեան համար հայհոյիչ կ'անուանէ զքրիստոնէայս, ինքն է հայհոյիչ : Եւ խիստ շնորհա-

տու Իսաւրիկէտէ, նասէ թէ ֆհիմվէ իման էթտիրմէկէ, քի խալիգ Ելլահ էլ վահիտին վար տըր քէնաթիւ էզէլլէսինտէ նէ էվվէլ վէ նէ ախր իւչ թէքմիլ դուվվէթ, պիրիպիրինէ հէմփայէ վէ հէմվտրէ, նէ էսդար վէ նէ էքպէր, պիլա իպթիտա վէ պիլա էվդաթ . իլլա վահիտ Ելլահ էզէլլէլլէմ էէզէլլէ : Եւքին պու թալիմ իւզըէ նասըն թէ ֆէքքուֆի միւշիլիւլ թէր օլտուղինտէն, վէ մէսֆուրան պու հագիդաթտէն մահրում վէ ճէհլտէ գալմասընլէր տէյու, պու մինվալ իւզըէ մահտուտ օլունտու Իսաւրիկէ-

լէմասընտէն, քի բույէթի պէշէրիլէտէն միւնէզզէհ օլան վահիտ Ելլահ՝ Ագնումի սէլասէ տիր, վէ խալգ սուհուլէթ իլէ ֆէհմ իլլէսին տէյու, իսմ վաղ օլունտու՝ Եւ, Իպն, վէ Բուհ էլ Գուտս՝ Ելլահ էլ վահիտ : Եւ՝ եանի վարըգ . Իպն՝ եանի հիսս եախօտ նութգ . Բուհ՝ եանի բիզա : Օլիրա մալիւմի տէվլէթ տիր քի, վարըգտէն թէվլէլլիւտ տըր հիսս . վարըգտէն վէ հիսստէն տէնիլտի Ագնումի սէլասէ, վէ եախօտ՝ Եւ, Իպն, վէ Բուհ էլ Գուտս՝ Ելլալ էլ վահիտ : Հազա էսրարը Ագնումի սէլասէ :

կալ եմքենէ, որ իմ տարակոյս լուծեցիր, որ շատ ժամանակէ ի վեր թէ՛ Հայ և թէ՛ Յոյն՝ տմեն աստիճանի անձանց շատ անգամ հարցուցած եմ, և չեն կարողացած բացատրել ինձ: Սակայն ասկէ ի զատ ուրիշ հարկաւոր հարցմունքներ եւս ունիմ առաջարկելիք, եւ կ'աղաչեմ որ հրամայես գաս իմ տունս և հոն խօսիմք: Եւ այն ժամանակ յայտնեց իրեն Անատոլուի Ղաղիաքէրի էֆէնսին ըլլալ, և թէ իւր ամարանոցը Ղաղաթաշ ըստած տեղն է, և ձմերուան տունը Պօլիս Սուլթան Պալատի մզկիթին քովը: Պ. Սարգսար երբ լսեց բարձրաստիճան անձ ըլլալ, և չգիտնալով թէ անոր ընելիք հարցմունքները ինչ առարկայի վերայ պիտի ըլլան, և այն ժամանակին պարագայներն ալ քիչ շատ երկիւղ ազդելով իւր սրտին, յանձն չառաւ երթալ, և ոչ էֆէնսին կրցաւ զինքը ստիպել, գիտնալով որ Վեղամեանը Եւրոպայի գեսապանաց հովանաւորութեան ներքեւ կը գտնուէր:

Օգոստոսի որդւոյն կենացը վերայ կատարեալ տեղեկութիւն չունիմք, մինչեւ ի 1819 կենդանի կը գտնեմք զինքը: Այսն զի սոյն թուականին միջոցները Աւետարանի երկու տեսակ թարգմանութիւն ըրած ըլլալով, բնագիրները խրկած էր ի Պօլիս առ Պօղոս Սրբազան Պատրիարքն Անգլիկոսականացի, որ ընտրութիւն ընէ երկու տեսակ թարգմանութեանց մէջ. և նա արժանաւոր համարած էր զայն որ տպուեցաւ ի Վեդերսպուրկ նոյն թուականին, ինչպէս ըսած եմք վերը:

Վեղամեանի կենսագրութիւնը թէեւ անկատար պատմուած ըլլայ հոս, մեր նպատակը անոր գրագիտութեան մասին ունեցած իւր հիմ-

տութիւններն են. փախաբելի էր մեզ, որ իրեն նմանող բազմաթիւ գրագէտներ ունենայինք, որ իւր գիտութեանը և իմացական արժանաւորութեանը հետ ընդամենն ունէր նաև առաքինութիւնն ի սիրտն և բարեպաշտութիւնն ի հոգին:

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

Սարգսար-իւն ուղեոր-իւն Տ. Ղաղաթի Շէյախի Պատրիարքի Ս. Անտոնյոյ յԱրդաշէմէ ի Կ. Պօլիս:

Աշխարհիս վերայ թէ քաղաքականութեան, թէ կրօնաւորութեան և թէ գիտութեան զանազան ճիւղերու մէջ երեւելի եւ մեծանուն հանգիստցող անձանց թէ՛ վարուցը և թէ կենաց վերաբերեալ որ եւ է փոքրիկ կամ աննշան պատմական պարագայ մի լսելու ըլլայ մարդս, հետաքրքրութեամբ կը կարդայ և մտիկ կ'ընէ. մանաւանդ եթէ այն պատմական անձը ազդեցիկ մէկը եղած ըլլայ: Անոր ազգն ալ ունեցեր է ուրիշներուն նման հանրածանօթ անհատներ, թէ քաղաքականութեան և թէ կրօնական գծուծ հանդերձներու մէջ փայլող ժամանակի դիւցազուններ, որոնք պահ մի իրենց ժամանակակից ժողովրդին աչքը գէպ իրենց վերայ դարձնելով, զանոնք զարմացուցեր, և մատամբ ցուցնելով՝ Վա՛հ, զուցեւ տուած են: Ասոնցմէ մէկն էր ութեւտասներորդ դարու Հայոց դիւցազունը, Աղբին բարերարը և Երուսաղէմի Ս. Աթոռոյս հաստատութեան սիւնը, Ղաղաթի Պատրիարք Շէյախի: Ասոր վարքը և գործքերուն մեծ մասը գրեթէ ազդին ծանօթ ըլլալով, գի-